

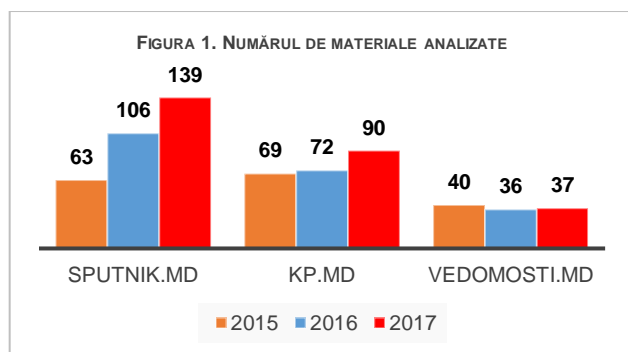
NOTA ANALITICĂ IPRE nr.3/2018

Fenomenul propagandei ruse în mass-media on-line din Republica Moldova

Autor: Simion CIOCHINĂ

Chișinău, 21 septembrie 2018

Fenomenul propagandei mediatice rusești, reprezintă una din principalele provocări pentru spațiul informațional al Republicii Moldova. Datorită procesului îndelungat de rusificare în perioada sovietică, dar și a lipsei unor produse proprii de calitate de la începutul perioadei de independență, cetățenii Republicii Moldova au continuat să se informeze din surse mass-media produse la Moscova. Analiza conținutului știrilor pe parcursul ultimilor ani, publicate de trei surse media on-line rusești prezente în Republica Moldova (Sputnik.md, KP.md, Vedomosti.md), arată că acestea promovează activ informații manipulatorii care propagă interesele Kremlinului în spațiul mediatic din țara noastră.

În urma analizei cantitative se observă că mass-media din Republica Moldova care promovează interesele Federației Ruse a mărit numărul știrilor/articolelor manipulatorii pe parcursul ultimilor trei ani.

Portalul sputnik.md a publicat în 2015 – 63 de articole cu tentă propagandistică, în 2016 – 106, iar în 2017 – 139. La rândul său, kp.md a scris în 2015 – 69 de materiale pro-Rusia, în 2016 – 72, iar în 2017 – 90 (fig. 1). O altă caracteristică specifică este că majoritatea articolelor publicate în mass-media analizată nu sunt semnate de autori. Primul loc la numărul de articole publicate de autori anonimi îl deține portalul sputnik.md, care a distribuit doar 12 articole semnate de autori și 296 de anonimi.

Deși de la începutul anului au fost operate modificări la Codul Audiovizualului, iar în vară a fost adoptat un nou Cod al serviciilor media audiovizuale, spațiul media on-line din Republica Moldova continuă să fie afectat de fenomenul propagandei ruse, dar și tot mai mult de cea internă.

Astfel, acțiunile autorităților până la moment au fost insuficiente pentru a opri propaganda pro-rusă, deoarece în mediul on-line, mass-media care promovează interesele Federației Ruse continuă să manipuleze. Sunt necesare mai multe intervenții legislative de către autoritățile statului, precum și dezvoltarea unor programe educaționale de către mass-media și ONG-urile din Moldova.

Konrad Adenauer Stiftung

Prezenta Notă Analitică este elaborată în cadrul proiectului IPRE „Analize Tematice a politicilor publice”, realizat cu susținerea Fundației Konrad Adenauer (KAS) în Republica Moldova. Opiniile reflectate în prezenta publicație aparțin autorului și nu reflectă neapărat opinia KAS.

INTRODUCERE

Sursele media sovietice, „Komsomolskaya Pravda” și „Argumenty i Fakty” sau postul TV „Pervyi Kanal”, au rămas pe piața media moldovenească, iar pe parcursul anilor și-au întărit pozițiile de audiență, continuând să promoveze politica Federației Ruse. Nedorind să piardă de sub influența sa statele ex-sovietice, Federația Rusă a început pe larg să folosească noi metode de manipulare media. O nouă treaptă în evoluția propagandei mediatică rusești a început în special odată cu izbucnirea conflictului armat din Ucraina și anexarea ilegală a Crimei de către federația Rusă. Ministrul rus al Apărării, Serghei Șoigu, declara încă în anul 2012 că mass-media este unul dintre noile tipuri de armament modern, care de-a lungul mai multor ani a adus Rusiei atât victorii, cât și înfrângeri. Astfel, clasa politică de la Moscova a trecut la o treaptă mai agresivă de utilizare a mass-media în scopuri de control, utilizând pe larg noile tehnologii informaționale – televiziunea, internetul și rețelele de socializare.

În cazul Republicii Moldova, unde aproximativ 40%¹ din populație se informează din știrile produse la Moscova, aceste noi metode și-au demonstrat eficiența, iar mijloacele de propagandă și dezinformare au dus la o polarizare a societății, adunate în jurul luptei între Vest și Est. O altă problemă, care a dus la creșterea fenomenului propagandei rusești în Moldova, a fost dezvoltarea slabă a mass-mediei, dar și a controlului politic al presei.

STAREA MASS-MEDIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

În ultimii ani se atestă deteriorarea situației din Republica Moldova la capitolul libertatea presei. Astfel, organizația internațională Freedom House plasează Republica Moldova în topul țărilor cu

presa parțial liberă în raportul „Freedom of the Press”². Totodată, conform „Word Press Freedom Index” al Organizației internaționale „Jurnaliștii fără Frontiere”³, în anul 2018 Republica Moldova ocupa locul 81 din 180 de țări ale lumii incluse în acest clasament. Țara noastră a pierdut cinci poziții în clasament față de anul 2016, inclusiv din cauza că politica editorială a instituțiilor media din Republica Moldova este influențată de interesele politice ale proprietarilor, iar provocările majore sunt independența jurnalistică și transparența proprietății media. Astfel, propagandă rusă prin intermediul mass-media a devenit o problemă de securitate informațională a țării, influențând direct preferințele politice ale cetățenilor.

La începutul lunii ianuarie 2018, Parlamentul de la Chișinău a votat un amendament la Codul Audiovizualului, care prevedea ca programele informative, analitice, militare și politice ce pot fi difuzate în R. Moldova trebuie să provină doar din statele UE, Canada și SUA, precum și din țările care au ratificat Convenția Europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră. Federația Rusă nu a ratificat acest document, ceea ce înseamnă că, începând cu 12 februarie 2018, programele produse în această țară nu mai sunt retransmise în Moldova. Cu toate acestea, măsură legislativă este insuficientă pentru a opri propaganda pro-rusă, deoarece în mediul on-line, mass-media care promovează interesele Federației Ruse continuă să manipuleze. Numărul articolelor on-line de propagandă a crescut în ultimii ani.

O altă problemă o constituie faptul că unii politicieni de orientare pro-rusă dețin controlul asupra mai multor surse mass-media, care continuă să susțină regimul de la Kremlin prin difuzarea știrilor false, astfel dezbinând societatea din Republica Moldova. De

¹ Barometrul opiniei publice, noiembrie, 2017

² Freedom of the Press 2017

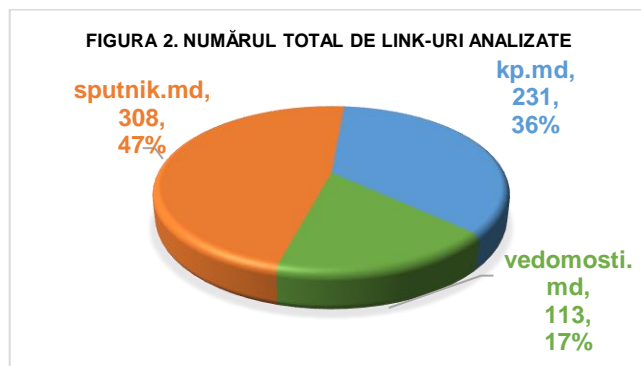
³ <https://rsf.org/en/ranking>

asemenea, autoritățile nu asigură pe deplin transparența proprietății mass-mediei, iar piața de publicitate este controlată de anumite forțe politice și grupuri de interese. Respectiv dincolo de fenomenul propagandei externe, spațiul informațional al Republicii Moldova este afectat și de propaganda internă.

CE PROMOVEAZĂ SITE-URILE DE ȘTIRI RUSEȘTI ÎN REPUBLICA MOLDOVA?

În cadrul unei cercetări mai ample realizată de experții IPRE, au fost analizate în total 652 de link-uri plasate în perioada anilor 2015-2017 pe site-urile www.sputnik.md (308 link-uri), www.kp.md (231 link-uri) și www.vedomosti.md (113 link-uri) (Fig. 2). Este de remarcat că în cazul ziarelor, nu toate materialele publicate în versiunea print sunt publicate și în versiunea on-line (KP.md și Vedomosti.md).

În cadrul analizei au fost luate drept referințe trei teme majore: conflictul din Siria; imixtiunea în procesul electoral; domeniul energetic.

1. **Conflictul din Siria.** Unul din subiectele cele mai abordate de mass-media analizată în cadrul cercetării este subiectul conflictului armat din Siria și lupta între puterile mondiale pentru supremația în regiune. Astfel, cele mai multe dintre textele publicate diseminează opinii stereotipice împărtășite de experții pro-

Kremlin, precum și unele semi-adevăruri sau chiar informații false, cu scopul de a promova ideea că fără Rusia, conflictul din Siria nu va putea fi soluționat. Iată care sunt cele mai importante abordări ale subiectului conflictului din Siria:

- a) *Rusia ajută la rezolvarea conflictului din Siria.* În marea majoritate a articolelor analizate Federația Rusă este prezentată drept o forță care ajută la rezolvarea conflictului din Siria.
  - b) *SUA vinovată de războiul din Siria.* Pe de altă parte, în toate articolele analizate se observă tendința de a da vina pe SUA în escaladarea conflictului din Siria și finanțarea terorismului.
  - c) *Lupta cu Statul Islamic.* Un alt subiect abordat de mass-media care promovează interesele Federației Ruse este cel legat de pericolul pe care îl au organizațiile teroriste, care duc un război contra populației siriene.
  - d) *Regimul Bashar al-Assad.* În cadrul materialelor analizate se observă faptul că Federația Rusă susține deschis regimul președintelui sirian Bashar al-Assad. Astfel, sunt prezentate diferite articole în care regimul oficial din Damasc relaționează excelent cu Federația Rusă.
  - e) *Armele ruse folosite în război.* În articole se accentuează și se prezintă puterea militară a Federației Ruse.
  - f) *Refugiații din Siria invadează Europa.* Un alt subiect important prin prisma căruia să manipulează ține de consecințele războiului din Siria.
  - g) *Pericolul războiului din Siria pentru Moldova.* Articolele abordează și eventualele consecințele pe care îl poate avea conflictul armat din Siria pentru Republica Moldova.
2. **Imixtiunea în procesul electoral.** Al doilea discurs principal care a fost analizat în sursele mass-media, utilizat pentru dezinformare/informare eronată sau manipularea opiniei publice, ține de învinuirile aduse Moscovei privind implicare acesteia în procesele electorale din alte țări, în mod special SUA.

- a) *Implicarea Rusiei în alegerile prezidențiale din SUA.* Odată cu anunțarea rezultatelor alegerilor prezidențiale din SUA, Washington-ul a învinuit Federația Rusă că s-a implicat activ în procesul electoral, aplicând ulterior sancțiuni dure Moscovei. Totuși, acest fapt este negat vehement de mass-media care promovează interesele Federației Ruse, prin publicarea mai multor articole analitice.
  - b) *Atacuri la adresa democrațiilor și susținerea lui Trump.* Pe parcursul campaniei electorale din SUA au fost publicate mai multe articole prin care aduc învinuiri și denigrează imaginea ex-președintelui SUA, Barack Obama, precum și a candidatului democrațiilor, Hillary Clinton.
  - c) *Contraatacuri la adresa SUA.* În altă ordine de idei sunt publicate mai multe articole analitice, în care experții pro-ruși promovează ideea total inversă, precum că nu Federația Rusă, dar SUA s-ar fi implicat activ în procesele electorale din alte state.
  - d) *Hackerii și trollii ruși „un mit”.* Un alt subiect abordat este implicarea hackerilor și trollilor finanțați de regimul de la Moscova în procesele electorale din SUA și alte țări.
3. **Domeniul energiei.** Cel de al treilea subiect analizat în prezenta lucrare a fost legat de interesele energetice ale Federației Ruse în Republica Moldova. Unul din principalele aspecte analizate a fost dependența Republicii Moldova de gazele rusești, precum și securitatea energetică a țării.
- a) *Dependența Moldovei de gazele rusești.* Analiza articolelor arată că acest subiect este unul important pentru securitatea energetică a Moldovei. În majoritatea articolelor jurnaliștii scriu despre importanța livrărilor de gaze către Moldova, accentuând că Chișinăul nu are alternativă, iar Gazprom este unica compania care contribuie la livrare de gaze în Moldova. O mare parte din articole se referă la negocierile între Gazprom și autoritățile de la Chișinău privind prețul la gazele rusești.
  - b) *Criza din Ucraina și efectele livrării gazelor rusești.* O altă temă importantă abordată de mass-media selectată a fost criză din Ucraina și pericolele pe care această le are pentru livrările de gaze rusești în Europa.
  - c) *Turkish Stream.* Alternativa de tranzit a gazelor rusești este un alt subiect care preocupă mass-media.
  - d) *North Stream.* La fel ca și subiectul analizat mai sus, proiectul Nord Stream este prezentat în majoritatea articolelor ca fiind unul de alternativă de livrare a gazelor rusești spre țările din Uniunea Europeană.

TENDINȚE GENERALE A PROPAGANDEI RUSE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Materialele publicate de mass-media care promovează interesele Federației Ruse în R. Moldova transmit sistematic și promovează intens mesaje anti-americane, anti-europene și anti-occidentale. Aceasta se face cu scopul de a influența atitudinile și convingerile cetățenilor moldoveni, încercând să promoveze ideea că doar Federația Rusă este capabilă să rezolve cele mai mari probleme din întreaga lume. Aceste mesaje au un caracter propagandistic pronunțat, iar tehnicile de manipulare folosite sunt cele mai diverse. În continuare menționăm următoarele tehnici de manipulare utilizate:

- a) *prezentarea selectivă a faptelor.* Mass-media analizată a difuzat doar articole care sunt convenabile geo-politicii Federației Ruse;
- b) *prezentarea unilaterală a faptelor sau știri dintr-o singură sursă.* Analiza a demonstrat că majoritatea materialelor au fost preluate din surse oficiale ruse, fără a lua în considerație alte părți;
- c) *folosirea surselor anonime fără verificarea informației din surse independente;*
- d) *exagerarea faptelor și evenimentelor.* S-a observat că în toate subiectele analizate, sursele mass-media încearcă să accentueze

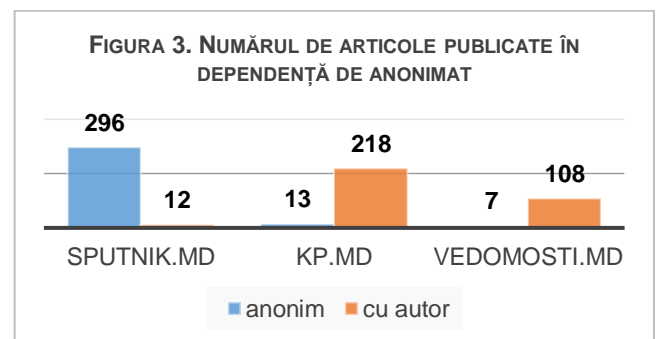
anumite subiecte pe care le prezintă fie foarte rele, fie foarte bune;

- e) *jocul pe sentimente*. Are scopul de a promova anumite mesaje sau a discredita persoane sau grupuri;
- f) *interpretarea/comentarea faptelor*. În practic toate articolele analizate se observă încălcarea normelor deontologice, prin care jurnalistul își impune propria opinie în materiale;
- g) *citarea inexactă și interpretarea mesajului surselor*. Aceasta este o tehnică prin care mesajele surselor sunt citate selectiv și nuanțate prin formulările jurnalistului, astfel încât mesajul general transmis să corespundă intereselor celui care îl transmite;
- h) *citarea experților necunoscuți sau care nu sunt o sursă credibilă*;
- i) *repetarea ideilor false pentru a-i conferi credibilitate*;
- j) *etichetarea sau aplicarea unor calificative negative sau de altă natură*. Are scopul de a slăbi autoritatea persoanei sau de a o discredita;
- k) *selectarea titlurilor/imaginilor în mod tendențios*. În articolele analizate se prezintă anumiți actori sau grupuri în lumină negativă sau au fost utilizate imagini care nu au legătură cu tema materialelor, dar care accentuează ideea negativă în articol;
- l) *promovarea teoriei conspiraționiste* precum că în curând va izbucni un nou Război Rece, iar Rusia va învinge;
- m) *criticarea artificială a valorilor occidentale*;
- n) *promovarea puterii militare, energetice și financiare a Federației Ruse, prin diferite exemple unilaterale*.

Știri anonime. O caracteristică specifică este că majoritatea articolelor publicate în mass-media analizată nu sunt semnate de autori, iar o mare parte din materiale sunt semnate de autori care își au sediul la Moscova și nu activează pe teritoriul Republicii Moldova. Astfel, primul loc la numărul de articole publicate de autori anonimi îl

deține portalul sputnik.md, care a distribuit doar 12 articole semnate de autori și 296 de anonimi.

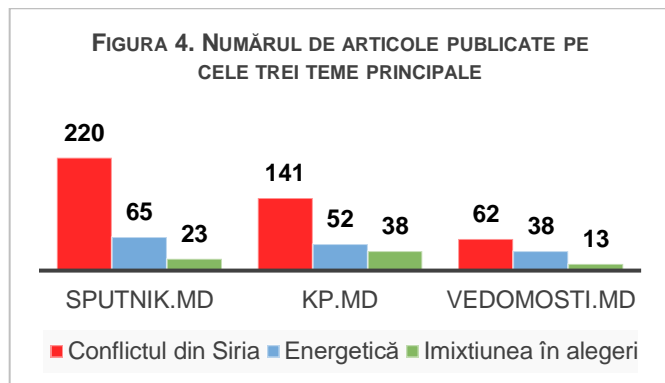
Articolele din publicația kp.md au fost majoritatea semnate de autori din Federația Rusă (13 din 231), iar articolele analizate arată că acestea sunt scrise de anumiți autori specializați pe anumite teme. Vedomosti.md a publicat doar 7 materiale semnate de un autor concret și 106 sub anonim. Aceste cifre demonstrează că articolele sunt deseori scrise la comandă, posibil de un grup de autori, care preferă să își păstreze anonimatul pentru a nu fi învinuți de manipulare (fig. 3).

Sursele de referință. Toate articolele publicate de sursele mass-media care promovează Federația Rusă fac referință la alte surse mass-media, iar acest procedeu se face pentru a crea percepția în rândurile cititorilor că articolele nu sunt manipulatorii, ci veridice. Astfel, în cadrul analizei s-a constatat că cele trei surse media au făcut referință la diferite agenții de știri, surse media rusești, dar și la surse media internaționale. Sputnik.md a publicat 116 materiale cu referință la diferite agenții de știri, 40 articole la media internațională și 21 la mass-media rusă. Kp.md a publicat 121 de articole cu referință la mass-media din Federația Rusă, 40 la cea internațională și 15 la agenții de știri. Vedomosti.md nu s-a referit niciodată la careva agenții, dar a avut 11 menționări a surselor mass-media internaționale și de 9 ori a celor

ruse. E de menționat că acest număr de articole nu a vizat concret numele sursei.

Temele și subiectele abordate. În cadrul cercetării au fost analizate trei subiecte centrale care au fost: Războiul din Siria, Implicarea Federației Ruse în procesele electorale din alte țări, problema energetică și Interesele Federației Ruse. Astfel, pe primul subiect portalul sputnik.md a publicat cele mai multe articole – 220, despre implicare în alegeri și atacurile cibernetice s-au publicat 23 articole, iar despre interesele Federației Ruse și livrările de gaze – 65. Ziarul și portalul kp.md a publicat pe subiectul conflictului din Siria 141 articole, pe cel al alegerilor – 38 și pe cel energetic – 52. De asemenea, vedomosti.md a publicat 62 de articole pe subiectul sirian, 13 pe cel al alegerilor și 38 pe cel energetic (fig.4).

Totodată, s-a observat că tendințele manipulatorii sunt extreme, actorii fiind prezentați fie pozitiv, fie negativ. Astfel, cel mai pozitiv actori au fost: Rusia – 44%, Vladimir Putin – 22%, Bashar al-Assad – 16%, Gazprom – 16%, Sergey Lavrov – 2%. Pe de altă parte, cei mai negativi actori menționați de mass-media care promovează interesele Federației Ruse sunt: ISIS – 36%, US – 34%, EU – 14%, Donald Trump – 12%, Moldova – 4%.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În materialele publicate de mass-media care promovează interesele Federației Ruse în Republica Moldova sunt transmise sistematic și promovate intens mesaje anti-americane, anti-europene și anti-occidentale. Aceasta se face cu scopul de a influența atitudinile și convingerile cetățenilor moldoveni, încercând să promoveze ideea că doar Federația Rusă este capabilă să rezolve cele mai mari probleme din întreaga lume. Aceste mesaje au un caracter propagandistic pronunțat, iar tehnicile de manipulare folosite sunt cele mai diverse.

În toate articolele analizate se observă caracterul manipulatoriu, promovat de unii experți pro-Kremlin, care susțin niște adevăruri false și ideea precum că Republica Moldova nu va putea exista fără ajutorul Federației Ruse.

Totodată, absența în materiale a unor opinii alternative creează o percepție falsă în rândul cetățenilor moldoveni, iar aceasta duce la apariția stereotipurilor. Articolele publicate promovează mesaje geopolitic instigatoare la ură, ceea ce deja a împărțit în tabere diferite cetățenii. Aceasta presupune un pericol pentru democrația din Republica Moldova, iar efectele propagandei rusești deja sunt simțibile în societate.

Deși de la începutul anului au fost operate modificări la Codul Audiovizualului care vizează domeniul prevenirii propagandei externe, iar vara aceasta a fost adoptat un nou Cod al serviciilor media audiovizuale, spațiul mediatic, în special cel on-line din Republica Moldova continuă să fie afectat de fenomenul propagandei ruse, dar și tot mai mult de cea internă.

Totuși, este remarcat efortul din ultima perioada a organizațiilor societății civile din Republica Moldova de profil care au lansat inițiative de identificare și combatere a falsurilor mediatică (de ex. <https://stopfals.md/>). Au fost lansate parteneriate de a organizațiilor media din Republica Moldova cu Unitatea specializată a Serviciului European de Acțiune Externă EU East Strat Com (<https://euvdsdisinfo.eu/>) în vederea identificării și combaterii propagandei și știrilor false rusești. De asemenea, se atestă o creștere a suportului partenerilor de dezvoltare în susținerea inițiativelor orientate pe dezvoltarea conținutului media local, educația mediatică și prevenirea propagandei mediatică externe, dar și a celei interne care în ultima perioada tot mai des este prezentă în Republica Moldova.

Cu toate acestea sunt necesare eforturi adiționale din partea autorităților naționale, partenerilor de dezvoltare și organizațiile societății civile de profil. Iată câteva direcții care ar putea fi explorate în acest context în continuare:

- Stabilirea unui mecanism de monitorizare, identificare și sancționare a surselor media on-line care promovează conținut mediatic cu vădită tentă propagandistică;
- Promovarea transparenței proprietarilor și surselor de finanțare a surselor media on-line;
- Identificarea în cooperare cu organizațiilor internaționale și organizații neguvernamentale de profil a acțiunilor pentru protejarea spațiului informațional al Republicii Moldova de fenomenul mediatic propagandistic intern și extern;
- Introducerea în curricula școlară a unei noi discipline, care ar dezvolta gândirea critică și va dezvolta educația mediatică în rândul tinerilor;
- Continuarea programelor de promovare a unui spațiu informațional liber, precum și a

proiectelor de educație mediatică a cetățenilor;

- Organizarea atelierelor regulate pentru diferite grupuri țintă, despre modalitățile de combatere a dezinformării;
- Susținerea procesului de elaborare a emisiunilor informative și analitice locale în cadrul cărora ar fi demascate diferite procedee de fake-news, dar și emisiuni de educație mediatică pentru cetățeni;
- Dezvoltarea campaniilor de deconspirare a surselor mass-media care promovează dezinformarea;
- Producerea filmelor documentare și informative ce tratează problema dezinformării și propagandei.

NOTĂ: Notă Analitică a fost elaborată în baza constatărilor unui Studiu mai amplu intitulat „Influența Rusiei în sectorul mass-media din țările Mării Negre”, realizat de Center for the Study of Democracy (Sofia, Bulgaria) cu contribuția experților IPRE și care cuprinde o analiză a spațiului mediatic on-line din Bulgaria, Ucraina, Republica Moldova, Georgia și Armenia. Mai multe informații despre situația în regiune o găsiți [aici](#).

